

INŠTRUMENTÁLNA NORMATIVITA NATURALIZOVANEJ EPISTEMOLÓGIE

Martin Nuhlíček

Praha, 8. 9. 2022

QUINE: NATURALIZOVANÁ EPISTEMOLÓGIA

- Tradičná epistemológia zlyhala vo svojom poslaní vysvetliť ľudské poznanie → transformácia filozofickej epistemológie na kapitolu empirickej psychológie
- Skúmanie vzťahov medzi „vstupmi“ = stimuláciou zmyslových receptorov a „výstupmi“ = verbálnou produkciou teórií, t. j. opisov sveta a jeho histórie
- Opustenie predstavy epistemológie ako apriórne vykonávanej „prvej filozofie“ a jej nahradenie čisto empirickým skúmaním kognitívnych procesov
- NE nestojí logicky „pred“ vedou, ale je s vedou spojená, tvorí súčasť vedy – opisuje skutočné procesy poznávania pomocou vedeckých prostriedkov

PROBLÉM NORMATIVITY

- Tradičná epistemológia poskytovala normy pre správne poznávanie – spravidla ako požiadavky na dostatočné zdôvodnenie presvedčení
- NE však pracuje len s faktickými dátami o „vstupoch“ a „výstupoch“ kognície, jej cieľom je opis existujúcich procesov, bez dôrazu na otázku ich „správnosti“
- Nahradzujúca téza (Kornblith): normatívne epistemologické otázky sa v rámci NE vyčerpávajú deskriptívnymi otázkami a sú nimi plne nahradené
- Myšlienka popretia normativity epistemológie vyvolala tvrdú kritiku a odpor – ak NE nehodnotí a neusmerňuje poznávanie, tak vôbec nie je epistemológiou

IDEA INŠTRUMENTÁLNEJ NORMATIVITY

- Jednu možnosť, ako zachovať normativitu NE, ponúka transformácia noriem z absolútnych imperatívov na hypotetické imperatívy (Laudan, Kornblith...)
- Hypotetické imperatívy majú formu „ak – tak“, spájajú stanovené epistemické ciele s vhodnými kognitívnymi prostriedkami (metódami poznávania)
- Obsah týchto imperatívov závisí od empirických tvrdení o závislostiach medzi prostriedkami a cieľmi (o relatívnych frekvenciách a pod.)
- Epistemické normy tu tvoria falibilné, kontingentné a vyvrátiteľné hypotézy → konštituované empiricky a zvnútra vedy = v súlade s požiadavkami NE

EPISTEMICKÉ CIELE

- Inštrumentálna normativita odvodzuje legitimitu noriem od legitimacy cieľov – ak máme daný cieľ a máme empirické údaje, tak môžeme formulovať normu
- Lenže aké sú epistemické ciele (a hodnoty) a odkiaľ sa berú? → súčasťou NE musí byť tiež naturalistická axiológia (Laudan)
- Tradičná epistemológia zastávala univerzalizmus cieľov – problémom je však variabilita skutočných cieľov a neapriórne zdôvodnenie ich výberu
- Alternatívu tvorí relativizmus, ktorý pripúšťa rôznosť cieľov – no má ťažkosti so všeobecnosťou noriem a vyčlenením ich epistemického aspektu

„METAUNIVERZALIZMUS“

- Kornblith predkladá myšlienku, že konečným zdrojom normativity sú ľudské želania = ako vedomé bytosti si želáme rôzne veci (máme potreby, záujmy...)
- Želania tvoria dôvody, prečo nám záleží na istých cieľoch – tým sa vysvetľuje, odkiaľ sa berú epistemické ciele a hodnoty
- Epistemické normy majú v tomto chápaní formu hypotetických imperatívov vyjadrujúcich najlepšie prostriedky pre dosiahnutie želaných cieľov
- Tieto normy majú univerzálnu vlastnosť, že ak sú „správne“, tak nás úspešne dovedú k naplneniu želania → odtiaľ pramení ich normatívny náboj

PRAVDA

- Na označenie spoločnej vlastnosti tých epistemických noriem, ktoré úspešne vedú k požadovanému cieľu, je možné použiť výraz „pravda“
- Normy by totiž mali generovať pravdivé informácie o vhodných prostriedkoch na dosiahnutie sledovaných cieľov – inak by pre nás nemali význam
- Pravda tu predstavuje nie univerzálny cieľ, ale skôr univerzálnu hodnotu, ktorá riadi spôsob napĺňania akýchkoľvek partikulárnych cieľov
- Pravda je myslená teoreticky neutrálne ako „nálepka“ na označenie každého procesu funkčného vzhľadom na cieľ = inštrumentálna hodnota

QUINE: KOGNITÍVNE INŽINIERSTVO

- S odstupom času Quine explicitne pripustil, že NE má tiež normatívny aspekt, ktorý bol pomenovaný ako „kognitívne inžinierstvo“
- Normativitu epistemológie charakterizuje ako „technológiu hľadania pravdy“ orientovanú na vytváranie a hodnotenie predikcií
- Predikcie chápe ako anticipáciu senzorickej skúsenosti, ktorej faktický výskyt (či absencia) tvorí kritérium pre epistemickú evaluáciu kognitívnych procesov
- Uvádza, že deskriptívny opis kognitívnych metód sa stáva normatívnym vtedy, keď je vyjadrený „konečný parameter“ poznávania

QUINE A INŠTRUMENTÁLNA NORMATIVITA

- Zdá sa, že na Quinovú normatívnu koncepciu NE sa dá produktívne nahliadať optikou opisovanej inštrumentálnej normativity
- „Konečný parameter“ možno chápať ako vyjadrený cieľ poznávania, vzhľadom na ktorý prebieha epistemická evaluácia kognitívnych stratégií
- Deskripcia jednotlivých kognitívnych procesov a ich prediktívnej spoľahlivosti získava normatívny rozmer vďaka prítomnosti stanoveného cieľa
- Hľadanie pravdy, na ktoré je orientované kognitívne inžinierstvo, sa dá vyložiť ako identifikovanie funkčných procesov, ktoré skutočne dosahujú svoje ciele

LITERATÚRA

- KORNBLITH, H. (2002): *Knowledge and Its Place in Nature*. New York: Oxford University Press.
- LAUDAN, L. (1990): Normative Naturalism. *Philosophy of Science*, 57 (1), 44 – 59.
- QUINE, W.V. O. (1969): Epistemology Naturalized. In: *Ontological Reality and Other Essays*. New York: Columbia University Press, 69 – 90.
- QUINE, W.V. O. (1986): Reply to White. In: Hahn, L. – Schilpp, P. (eds.): *The Philosophy of W.V. Quine*. La Salle: Open Court, 663 – 665.